

ленних історичних розвідок та літературних творів про трагічну долю фундаторки ОА – *Гальки Острозької*.

Документи М., що стосуються Острога та князів *Острозьких*, широко використовували такі дослідники, як О. Пшездецький, Ю. Вольфф, А. Бонецький та ін. Документи М. записані “руською” (українсько-білоруською) книжною мовою, а починаючи з XVII ст. – переважно польською мовою з великим запозиченням латинських і німецьких слів, навіть цілих речень.

М. – важливе джерело з історії Литви, України й Білорусі. Спочатку вона зберігалася в м. Троки, потім у Вільнюсі в Литві, тепер – у Російському архіві давніх актів у Москві. Матеріали М. частково опубліковані.

Публікації документів і книг Метрики Литовської:

Русская историческая библиотека / Изд. Археологической комиссией. – С.-Петербург – Юрьев – Пг., 1903, 1910, 1914, 1915. – Т. 20, 27, 30, 33; *Archiwum ksiąg Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie / Przyg. Z.-L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Górczak.* – Lwów, 1887-1897. – Т. 1-5; *Lietuvos Metrika.* – Vilnius, 1993, 1994, 1995. – Кн. 5, 6, 7.

Література: Абросимова С. В. Остріг у документах Литовської метрики пер. пол. XVI ст. // Матеріали І-ІІІ наук.-крас. конф. “Остріг на порозі 900-річчя” (1990-1992 рр.) – Острог, 1992. – Ч. 1. – С. 9-10; Бережков Н. Литовская метрика как исторический источник. – Москва – Ленинград, 1946. – Ч. 1; Ковальский Н. П. Источники по истории Украины XVI-XVII вв. в Литовской метрике и фондах приказов ЦГАДА. – Днепропетровск, 1979. – С. 3-33, 48-50; О первоначальном составе книг ЛМ по 1522 год; Пташицкий С. Описание книг и актов Литовской метрики. – С.-Петербург, 1887; Хорошкевич А. К истории издания и изучения Литовской метрики // *Acta Baltico-Slavica.* – 1973. – Т. 8. – С. 69-94; Kennedy-Grimsted P. What is and what was the “Lithuanian Metrika”? Contents, History and Organisation of the Chancery Archives of the Grand Duchy of Lithuania // *Harvard Ukrainian Studies.* – 1982. – Vol. 6. – № 3. – P. 269-338; Sulowska-Kurasiowa I. *Metryka Litewska-charakterystyka i dzieje* // *Archeion.* – 1977. – Т. 65. – С. 91-118.

*Петро Кулаковський,
Олександр Скрипнюк*

Метрика Руська (Волинська)

Офіційні копії документів Руської канцелярії – структурного підрозділу польської Коронної канцелярії українських територій: Волинського, Київського, Брацлавського (з 1569) та Чернігівського (з 1635) воєводств. Записані вони “руською” книжною (староукраїнською) та польською мовами в актових книгах, які велися протягом 1569-1673 рр. і збереглися дотепер. Практика ведення книг для фіксації офіційних копій більшості документів, що видавалися державними канцелярями та підканцелярями, стала регулярною в Польському королівстві та Великому князівстві Литовському з середини XV століття. М. виникла як реакція на вимогу українських, переважно волинських князів (*Острозьких*, *Вишневецьких*, *Сангушків*, *Збаразьких*) та шляхти зберегти чинними звичаєве право, базоване на 2-му Литовському статуті (так зване “Волинське право”), і “руську” мову як діловодну при інкорпорації до складу Польської Корони Волинського, Київського і Брацлавського воєводств після Люблінської унії 1569 року. Визначальна роль волинської шляхти в утворенні та функціонуванні цих книг (майже всі руські писарі були родом із Волині, зокрема, С. К. Ганкевич з Острога, а Л. Пісочинський в Острозі мав свій двір) спричинилася до того, що вони спочатку отримали назву “Волинська метрика” і лише згодом – “Руська”. До складу М. входить 29 книг записово-декретового характеру з незначним вкрапленням дипломатичного листування. 28 із них зберігаються у РДАДА (м. Москва), одна – у бібліотеці Польської академії наук у Курніку.

Книги М. є надзвичайно цінним і вірогідним джерельним комплексом. У них вміщені вписи документів, що безпосередньо стосуються історії Острога, Острожчини, князів *Острозьких*, опосередковано – ОА та її діячів. Так, група записів 1574 р. висвіт-

лює процес юридичного повернення батьківських володінь, у тому числі й Острога, князю *В.-К. Острозькому*. Серед записів М. знаходиться поки що єдина виявлена українськомовна копія надання Острогу 7 червня 1585 року магдебурзького права. Низка документів, зокрема підтвердження 1635 р. королем Владиславом права на безмитну торгівлю острозьким міщанам на території всієї Речі Посполитої, свідчать про важливе торговельне значення Острога.

Вміщує М. і фактичний матеріал до біографії осіб, що були безпосередньо пов'язані з ОА: *Є. Плетенецького, І. Княгиницького, П. Сагайдачного* та інших. Інформацію М. досить широко використовували у своїх працях, присвячених Острогу, академії та князям *Острозьким, М. Грушевський, Ю. Вольфф, М. Ковальський, П. Кулаковський*. Попри це, книги М. переховують у собі багато невідомих даних і фактів з окресленої проблематики, здатних скоригувати інтерпретацію історії ОА.

Найважливіші публікації документів Метрики Руської: Акты относящиеся к истории Южной и Западной России. – С.-Петербург, 1863. – Т. 1. – С. 169-196; Архив Юго-Западной России. – Київ, 1907. – Ч. 8. – Т. 5. – С. 182-453; Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. 31-32. – С. 1-30; Чтения в Историческом обществе Нестора летописца. – Київ, 1900. – Кн. 14. – Вып. 2. – Отд. 3. – С. 84-192.

Описи: Пташицкий С. Описание книг и актов Литовской метрики. – С.-Петербург, 1887.

Література: Кеннеді Грімстед П. Руська метрика: книги польської коронної канцелярії для українських земель (1569-1673) // УІЖ. – 1989. – № 5. – С. 52-62; Ковальський Н. П. Источниковедение социально-экономической истории Украины (16 – перв. пол. 17 в.): Акты о городах. – Днепропетровск, 1983. – С. 9-31, 67-69; Кулаковський П. М. Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569-1673 рр. Студія з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій. – Острого – Львів, 2002; Його ж. Руська (Волинська) Метрика (1569-1673 рр.) як джерело до історії Київського та Брацлавського воєводств. Автореф. дис... канд. іст. наук. – Дніпропетровськ, 1992; Його ж. Руська (Волинська) метрика: назва, склад, характер //

Вісник Дніпропетровського держ. ун-ту. – Дніпропетровськ, 1996. – Історія та археологія. – Вип. 1. – С. 58-71; Його ж. Уродженець Острога Стефан Казимир Ганкевич // Матеріали V наук.-краєз. конф. “Остріг на порозі 900-річчя”. – Острого, 1994. – С. 67-69; Kennedy Grimsted P. A Missing volume of the Ruthenian Metrica: Crown Chancery Documents for Ukrainian Lands, 1609-1612, from the Kyrnik Library of the Polish Academy of Sciences // Harvard Ukrainian Studies. – 1987. – Vol. 11. – № 3/4. – P. 487-520; Kennedy Grimsted P. The Ruthenian (Volhynian) Metrica: Polish Crown Chancery Records for Ukrainian Lands // Harvard Ukrainian Studies. – 1990. – Vol. 14. – № 1/2. – P. 7-83.

*Петро Кулаковський,
Олександр Скрипнюк*

Мечеть мусульманська (татарська) в Острозі

Час появи та зникнення М. невідомий. Знаходилася по вулиці Татарській на Зарванському передмісті та належала осілим в Острозі татарам. За *С. Кардашевичем*, князь К. І. Острозький, перемігши татар у 1508 р. під Слуцьком та в 1512 р. під Вишнівцем, осадив полонених в Острозі на Зарванському передмісті. У 1565 р. папський нунцій Фульвіуш Руджієрі в реляції зазначав: “У місті, названому Острого, є татарська мечеть для татар, поселень яких немало на Волині і в Литві”. Про мечеть згадує і *Симон Пекалід* у своєму творі “Про Острозьку війну під П'яткою проти низових”. В *акті поділу володінь К.-В. Острозького* між його синами у 1603 р. на Зарванському передмісті згадується “мечеть татарська” та “Волька піп”, можливо, священнослужитель М. Про мечеть на Татарській вулиці говориться також при описі Острога в інвентарі ординацької частини міста та Острозької волості 1621 року. За *С. Кардашевичем*, польський король М. Вишневецький привілеєм від 9 листопада 1669 року підтвердив острозькому муллі й